

ԻՆՉՈՐԻ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԸ ԿՈՐԾԱՆԵՑԱՆ

«Եւ դժոխքի (մահուան) դռները պիտի
չյաղթահարեն զայն» - Մատթ. ԺԶ. 18:

Սկսեալ Սողոմոն թագաւորի տաճարէն մինչեւ Հերովդէսի մարմարաշէն տաճարն ու բազմահազար եկեղեցիները հիմնադրած կործանած են կամ մզկիթի վերածուած: Ո՞ր են Անիի հազար ու մէկ եկեղեցիները, մանաւանդ անսման Զուարթնոց եկեղեցին: Ո՞ր անյայտացած են Հիւսիսային Ափրիկէի մայր տաճարները, որոնք պարծանքն էին Ս. Օգոստինոսներուն, Ս. Կիպրիանոսներուն և Տէրտիլիանոսներուն: Ինչո՞ւ կործանեցան Եգիպտոսի Ս. Աթանասներու ու Որոգինէսներու բարձրաբերձ եկեղեցիները: Սոյն եկեղեցիներու հետեւէն անգամ գոյութիւն չունին այսօր:

Ի՞նչպէս ըմբռնել Յիսուս Քրիստոսի նախաձայնութիւնը, թէ *"դժոխքի (մահուան) դռները"* անկարող պիտի ըլլան յաղթահարել՝ ֆանդել ու կործանել Իր եկեղեցին: Չկա՛յ սխալմունք, թիրիմացութիւն և շփոթանք մեր Տիրոջ աստուածաբարբառ խօսքերու ըմբռնումի՛ն մէջ: Սակայն սխալանքն ու սայթափումը ո՛չ թէ Անոր նախատեսութեա՛ն մէջն է, այլ մե՛ր հասկացողութեանը մէջ:

Որպէս Ճարտարապետ, Յիսուս Քրիստոս անցած է նիւթեղէնի տարածքէն դէպի հոգեւոր տարածք: Անոր նախատեսութիւնը՝ եկեղեցւոյ կառուցողական *կրանիտեայ* ու մետաղեայ նիւթը չէ՛, այլ *հոգեղէնը*՝ Իր հաւատացեալներու անձնուիրութեա՛ն և հաւատարմութեա՛ն անվեհեր և անպարտելի կամփի՛ն նախանիւթով Ան պիտի կառուցանէ Իր եկեղեցին:

Հաւատացեալներ բարձրանալո՞ւ են աշխարհային ու շօշափելի տեսանելի ատաղձներէ դէպի վեր, նայելու և տեսնելու համար այն անշօշափելի ու անպարտելի վկաներու և նահատակներու լուսայորդ հոգիները, որոնցմով մեր Տէրը կը կերտէ ու կը յօրինէ Իր հրաշագեղ ու պանծալի եկեղեցին:

Յանցանք կամ մեղանչում չէ երբեք մեր ֆարաշէն ու դէպի երկինք գմբէթազարդուած աղօթատունները կոչել եկեղեցի, որոնց վրայ կը ծածանին ծածանչասփիւռ Խաչեր: Սակայն ըմբռնումի շեղում է, ու մտածումի և դատողութեան թերութիւն, երբ *"եկեղեցի"* բառը գործածենք մի միայն *ֆարակե՛րտ* ու կամարաշէն աղօթավայրերու համար: Որովհետեւ:

1. «Եկեղեցի» բառը իր ստուգաբանական և աստուածաբանական իմաստով կը նշանակէ. *"Ա՛յն որ Տիրոջ կը պատկանի"*: Յուն. *"եկլիզիա"* բառը որ ընդհանրապէս *"եկեղեցի"* կը թարգմանուի, յիշուած է 112 անգամ, որուն 90 տոկոսը գործածուած է Պօղոս առաքեալի նամակագրութիւններուն մէջ:

2. Հին Կտակարանի եօթանասնից թարգմանութեան մէջ "եկեղեցի" բառը գործածուած է որպէս "հաւաքուիլ", "ժողովուիլ", պատերազմի, քաղաքական, կամ կրօնական որեւէ նպատակի մը համար *մէկտեղուիլ*: Սոյն բառին իմաստէն յառաջ եկած է Փարիսեցիներու "սինակոկ" գործածական բառը, որ կը նշանակէ "ժողովարան", այլ խօսքով՝ հաւաքավայր:

3. Նոր Կտակարանի մէջ "եկեղեցի" բառը գործածուած է թէ՛ աշխարհական և թէ՛ կրօնական իմաստով, որպէս հաւաքոյթ կամ ինչպէս այժմ եգիպտահայ Գալուստեան և Նուպարեան ուսանողներ կը գործածեն "հաւաք" բառը որպէս իրենց տարեկան ու խմբական մէկտեղուիլը, ոչ որպէս մասնաշատուկ և սեփական *վայրի* մը կամ ուխտատեղիի մը մէջ, այլ՝ պարզապէս *ժողովիլ*:

4. Պօղոս առաքեալ "եկեղեցի" բառը կը գործածէ անոր կրօնական իմաստով երբ կը գրէ Թեսաղոնիկեցիներու եկեղեցիին, որոնք *«ընտրուած և հաւաքուած»* են: Ա. և Բ. Թեսաղ. Ա.1 համարները:

5. Մեր Տէրը Քրիստոս երբ առաջին անգամ գործածեց "եկեղեցի" բառը, այդ բառին առջեւ դրոշմեց «Իմ» բառը և ըսաւ.

«Այդ վէմին վրայ պիտի շինեմ Իմ եկեղեցիս»

--Մատթ. ԺԶ.18:

Ուստի Յիսուս Քրիստոսի քով հաւաքուածները և ժողովուածները ոչ թէ կրանիտեայ *բարեր* ու անկենդան *մարմարներ* են, այլ *քաջակորով վկաներ* ու անվեհեր *մարտիրոսներ*: Հետեւաբար եկեղեցին կը դադրի անշարժ կառոյց մը կամ ուխտատեղի մը ըլլալէ ու կը դառնայ *գործօն*, հաւատարիմ ու անձնազոհ վկայողներու՝ համաֆրիստոնէական հաւատքի ու սիրոյ եղբայրութեան և համերաշխ գործակցութեան, փոխան մրցակցութեան և "ես"ի պայքարամարտութեան--Փիլիպ. Բ.5-11:

Յիսուս Քրիստոս աշխարհի վրայ երկար չապրեցաւ, սակայն Իր ապրումով ու նուիրումով ապրեցուց ուրիշները: Հաւատացեալներ, վկաներ, նահատակներ ու եկեղեցի կոչուածներ եւս կ'ապրին իրենց գործերով՝ վկայութեամբ ու ծառայութեամբ: Եթէ կ'ուզենք խտացնել "եկեղեցի" բառը մէկ խօսքի մէջ, այդ բառին պէտք է տալ հետեւեալ նշանակութիւնը՝ "անձը կորսնցնել": Այլ խօսքով եկեղեցին կը դադրի անշարժ քարաշէն կալուած մը ըլլալէ ու կը դառնայ գործունեայ հաւատարիմ մասնիկը Յիսուս Քրիստոսի Անձնաւորութեան:

Սուրբ Պատարագի էական ու հոգեկան իմաստն ալ կը կայանայ միանալու մէջ Յիսուս Քրիստոսի, երբ ծնրադիր ու երկրպագական խոնարհութեամբ կը ստանանք Իր Մարմինն ու Արիւնը: Ինչո՞ւ կ'ընդունինք այդ Սրբութիւնները: Ցուցադրութեա՞ն, սովորութեա՞ն համար, ո՞չ, այլ գործելու, վկայելու ու Իրե՛ն նմանելու համար՝ դառնալու կենդանի, գործօն ու դրականօրէն

արդիւնաբերողներ: Բրիստոնեայ ըլլալը «եկեղեցւոյ ախոյեան» ըլլալ կ'ենթադրէ, գործօն աշակերտութիւն Յիսուս Բրիստոսի:

Հոգեկանը, իրականութեան գործօն արտացոլացումն է, որ կ'իրագործուի Յիսուս Բրիստոսի հաւատարիմ աշակերտներու կեանքին մէջ: Պօղոս առաքեալ իր ժամանակակիցներուն հոգի հանդիսատես մը չեղաւ, այլ գործօն կրօնաւոր մը և իր հաւատքը կիրարկող մը: Հաւատքը կրնայ միայն "գիտութիւն" մը ըլլալ, իսկ "հաւատալը" գործօն արարիչ: Աւետարանները գրուեցան արիւնագիր վկայութեամբ ցոյց տալու համար եկեղեցիին անվեհեր (Բրիստոսի աշակերտներուն) հաւատքը և անոնց գործօն դաստիարակչական աւետարանչութիւնը:

Գործօն մարդը հողէն կեանք (հաց) կ'արտադրէ ու փարէն փանդակ (եկեղեցի): Աղօթքի և սրբութեան առջեւ բիրտ փարը կը խոնարհի ու կը դառնայ խաչքար փարեղէն, բայց խօսո՞ւն վկայութիւն: Յիսուս Բրիստոս կը դիմաւորէ մեզ իր կենսախրախոյս նայուածքով ու կ'ըսէ.

«Որդեակ, յուսահատութեանդ, թերահաւատութեանդ
և անկարե կ'ցութեանդ գերեզմանին փարը մէկդի ըրէ»:

Մոռնալու չէ՛ թէ եկեղեցականն է, որ կը շինէ (կը կազմէ) եկեղեցին: Բարաշէն եկեղեցաշինութիւնը ապացոյցն է ա՛յն սկզբնաւորութեան, թէ հաւատացեալը ունի աստուածային զօրութիւնը առաջնորդելու համար մեղաւորը սրբութեան, այնպէս ինչպէս կոշտ փարը կը դառնայ խօսուն խաչքար: Մեր Տիրոջ ծայրագոյն պատուէրը եղաւ.

«Գացէ՛ք ուրեմն, աշակերտ դարձուցէ՛ք բոլոր ազգերը»

--Մատթ. ԻԸ. 19:

Բրիստոսի վերջին յանձնարարութիւնը և յորդորը՝ ազգերը աշակերտ դարձնել էր ու ոչ փարաշէն եկեղեցիներ կանգնել:

Եթէ հաւատացեալներու առաջնահերթ նպատակը միայն փարաշէն եկեղեցիներ կառուցանել է, այդ եկեղեցիները կրնան հիմնադրապէս կործանիլ, ինչպէս պատմական եկեղեցիները առարկայական վկաներն են այդ եղեռնին: Իսկ եթէ եկեղեցիին կոչումն ու նպատակն է ներքին, հոգեկան վերածնութիւնը, "Նոր արարած" դառնալու իրողութիւնը, այդ եկեղեցին (թրծուած հաւատացեալը) անկորնչելի ու անբաժանելի է Բրիստոսէ, ու դժոխքին ու մահուան դռները պիտի չկարենան յաղթահարել զայն:

Այս առթիւ կ'ուզեմ հակիրճ մէջբերումներ ընել "Գանձասար" հրատարակութեան Գ. Հանդէսէն՝ էջ 291, «Հայոց Նոր Վկաները» որ աշխատասիրած է Զնարիկ Ղազարեան:

1. Դաւիթ խարբերդցի կը ձերբակալուի ու բանտ կը նետուի իբր թէ

անարգած է իսլամ հաւատքը: Շողոփորդութեամբ և մերթ ալ սպառնալիֆով իսլամները կը ջանան դաւանափոխ ընել զայն:

Երբ քաղաքի հրապարակին վրայ այս հէֆ երիտասարդը կը չարչարեն, կը թփնեն և անողորմ կերպով կը վիրաւորեն, հայրը որ քաջանայ էր, կը մօտենայ ու կ'աղերսէ ըսելով.

«Որդեա՛կ, մի՛ երկնչիր այս չարչարանքերէն, որ մի միայն մարմինիդ է որ կ'ազդէ ու ո՛չ հոգիիդ. այլ ուրախացի՛ր, որ ժառանգորդ ես յաւիտենական կեանքի և անպատում ուրախութեան»:

Իսկ Դաւիթ կը պատասխանէ.

«Հա՛յր իմ մի տարակուսիր, յոյս ունիմ ստանալ փրկութեան հանդերձ և ուրախութեան պատմութեան»:

Անօրէնները երբ կը լսեն այս խօսքերը կրակ կը վառեն ու Դաւիթը կը նետեն կրակին մէջ, բայց սուրբը չայրուիր այլ կրակը ծիրանագոյն տեսք մը կ'ստանայ: Անօրէնները Դաւիթը կրակէն կը հանեն ու չարաչար սուրով կը խոցոտեն մինչեւ որ ան շնչասպառ կ'ըլլայ:

Քրիստոսի երանելի վկան Դաւիթ կը նահատակուի 1474 Յունուար 16-ին Կիրակի օրը, ի փառս մեր Տիրոջ Քրիստոսի վկայութեան:

2. Լոյս Գրիգոր Երեւան թաղի բնակիչներէն էր, գեղեցկատեսիլ և վայելչահասակ 18-ամեայ պատանի մը, աղքատ ծնողաց զաւակ: Ջրպարտու թեամբ ու սուտ վկաներու միջոցով իսլամ կրօնապետին կը տեղեկացնեն որ Գրիգոր հայհոյած է իրենց հաւատքին: Կրօնապետը կը վճռէ թէ Գրիգոր պէտք է մեռնի, կամ ընդունի իսլամ հաւատքը:

Գրիգորի սպաննութիւնէն առաջ իսլամ մեծահարուստ մը կը մօտենայ ու կ'ըսէ Գրիգորին.

«Որդեա՛կ, դուն մանուկ ես, խնայէ՛ քու ջահիլութիւնը և փրկէ քու անձը: Ես քեզի խանութպան կը կարգեմ կ'ընդունիմ քեզ որպէս իմ որդիս, կու տամ երեք հարիւր թուման, պատուական ստացուա ծփներ և մի գեղեցիկ կին՝ որուն որ դուն կը հաճիս»:

Սակայն Քրիստոսի հաւատարիմ ծառան մերժելով նիւթական հարստութիւնը, կը պատասխանէ.

«Եթէ դուք կը կամենաք ինծի բարիք ընել, թողէ՛ք որ մնամ իմ հաւատքիս մէջ. իսկ եթէ զիս սպաննել կ'ուզէք, դո՛ւք գիտէք»:

Ամբոխը կատղած ու մեծաձայն աղաղակներով կը յարձակի ու մէկը սուրով կը հարուածէ անոր երեսը և ուրիշներ սուրով կը խողխողեն անոր մարմինը ու յետոյ կը քարկոծեն: Անոր գերեզմանը կը գտնուի Երեւան թաղի

Մատրան կամ Ամառան եկեղեցւոյ առջեւ՝ հետեւեալ տապանաքարով.

«Նահատակ վասն Քրիստոսի՝ որդի Ասադդի,

Գանձ կայ՝ եղեալ աստ ի շիրիմի»:

Միքայէլ Ծայրագոյն վարդապետ Աջապահեան:

1909 թ. Ապրիլ 14-ին սկսաւ Ատանայի ջարդը: Թուրք խուժանը յարձակելով Մեսիսի վրայ, ամենէն առաջ ձերբակալեց Մեսիսի առաջնորդին՝ նպատակ ունենալով դաւանափոխ ընել զայն:

«Մի վախնար ըսին անոր, բեզի վտանգ չսպառնար.

միայն ուրացի՛ր կրօնքդ և կը փրկուիս»:

Առաջնորդը որպէս պատասխան՝ կ'աղօթէր ու կը խաչակնէր: Այդ ժամ ջարդարար գազաններէն մէկը ձեռքը բռնած կօշկակարի հերինը խոթեց առաջնորդին աջ աչքը և կուրացուց զայն: Սակայն առաջնորդը իր արինահոս դէմքին վրայ կը շարունակէր խաչակնել և աղօթել: Նոյն ջարդարարը միեւնոյն հերինով կուրցուց նաեւ անոր ձախ աչքը: Կուրացած առաջնորդը արինով ծածկուած դէմքին վրայ անտրտուն, յարատեւօրէն կը խաչակնէր ու կ'աղօթէր: Զարդարարները, առաջնորդը անլուր խոշտանգումներու ենթարկելով, չարաչար կը սպաննեն ու այնուհետեւ անոր յօշոտուած մարմինը կը նետեն Ճիհան գետը:

Այս բազմաչարչար առաջնորդը, այս արիասիրտ հայը, Սուրբ Հոգիով լեցուած այս ֆրիստոնեան, Միքայէլ Ծայրագոյն վարդապետ Աջապահեանն էր, որ փսանութ տարեկանին վկայաբար նահատակուեցաւ ի փառս Քրիստոսի: Յարգանքներ այդ առաքելաշնորհ վարդապետին և անոր անյայտ գերեզմանին ու անձանօթ յիշատակներուն...:

Յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի. ամէն:

Հաւատաւոր նահատակներ իրենց անդրշիրիմեան ոգեղէն ձայնով կը խօսին մեզի մագաղաթեայ մատեաններու մէջէն: Անշունչ կը կարծուին ըլլալ մագաղաթները, բայց շունչ և ոգի՝ կու տան ընթերցողներուն: Հոգեկան ներգործութեամբ շնչաւոր են անոնք ու կը կերպաւորեն մարդոց կեանքը իրենց օրինակով, ոգիով ու դրդումով: Եկեղեցին ժողովուրդն է, իսկ եկեղեցականութիւնը՝ անոր սպասաւորութիւնը: Եկեղեցին անտեսանելի Գլխուն՝ Քրիստոսի, տեսանելի Մարմինն է: Իր Տիրոջ անմար հաւատքին, ստեղծագործ ապրումին և խիզախ մաքառումներուն կենդանի՝ ու անվեհեր ներկայացուցիչը:

Մեծ եղեռնին երբ հայեր ափսորուեցան անապատ, հոն եկեղեցի չկար,

սակայն իրենք դարձան կենդանի եկեղեցի, խորան և վկայութիւն: Բրիստոս՝ իր համբարնալէն անմիջապէս առաջ ըսած էր իր աշակերտներուն. «*Ինծի համար վկաներ պիտի ըլլաք*»: Ի վերջոյ անոնք կնքեցին իրենց վկայութիւնը արինով ու հաւատարմութեամբ:

Բսաներորդ Դարու Հայ հաւատացեալը հայրենիքի մէջ դիեցաւ Համայնավար աստուածամերժ դաստիարակութեամբ և սփիւռքի մէջ սնաւ մամոնայի նիւթապաշտ հոգեբանութեամբ: Այժմու փառաքանկութիւնը գիտութեան լոյսով խաւար կը ներմուծէ ֆրիստոնեայ ծնած հոգիներու մէջ: Հայը ազգովին, թէեւ կը պատկանի Բրիստոսի աշակերտներու դասին, սակայն ան դարձած է ԹՈՎՄԱՍ մը: Տատամսոտ, անհամարձակ, կասկածանքով շրջապատուած, շուարած և թերահաւատ: Չիրդ Դարու սեմին, եկեղեցիին մէջ շարունակ ձգտում մը, պրկում մը կայ, ըլլալու *հիմնարկութիւն* մը փոխանակ *շարժման*:

Ես միշտ լաւատես մը եղած եմ, որովհետեւ Գերբնական Ձայն մը կայ, որ խարխափումի և խաւարի մէջ իսկ մեր կեանքին ուղղութիւն կու տայ: C. S. Lewis-ին կասկածներն էին, որ 20րդ Դարու հաւատքի մեծագոյն ջատագովը դարձուցին զինքը: Կասկածը ի՞նչպէս կրնայ արդիւնաբեր ըլլալ: Եթէ չկասկածինք մե՛ր ու մեր շուրջիներու սխալին, սխալը կը մնայ սխալ, եթէ կասկածինք՝ կը ստուգենք և կ'ուղղենք մեր ընթացքը:

Յիսուսի հերոսական նկարագիրը Անոր հերոսական յուսադրումին մէջ էր: Այս յոյսը միացած ու կցուած էր իր դիւցազնական սիրոյն առ Աստուած հաւատքին հետ: Անոր անանձնական նուիրաբերումը հանդէպ մեղաւոր մարդկութեան և իր դիւցազնական արհամարհանքը մահուան դէմ փրկութիւն բերաւ մարդաշխարհի: Սէրը կը հերոսանայ, հաւատքը կը սրբանայ և զոհողութիւնը կը դիւցազնանայ: Աչազուրկներ էին Հոմերոս, Ճան Միլթըն, Հելէն Բէլլըր, որոնք մտքի լոյսին փողահարները ու ջահակիրները դարձան իրենց դիւցազներգական աշխարհահռչակ գրական ստեղծագործութեամբ:

Հայ հաւատացեալը իր եկեղեցիներու փլատակներուն մէջ կը տեսնէ իր ցեղին արմատները, դիւցազնութիւնները և աննահանջ ու լուսաճաճանչ ապագան ու չյուսահատիր, որովհետեւ անոր հաւատքը դարձած է տեսութիւն: Յիսուս իր հմայագեղ առակներով պատկերացուց իւրաքանչիւր ազգի ու ցեղի հայրենի հողին և բնութեան սէրը: Ան դիտեց և ուշադրութեան առարկայ դարձուց աղփատն ու հարուստը, հրեան ու հեթանոսը որոնք փախեցին Հրէաստանի ծամբաները: Ա՛յսօր ալ Ան կը փախէ համայն աշխարհի փողոցներէն: Անոնց մէջ կը տեսնէ՞ ու կը գտնէ՞ հաւատքի դիւցազներն ու հաւատարի՛մ մշակները իր եկեղեցիին: Յիսուս է որ կը խօսի մեր իւրաքանչիւրի խղճին:

Ալպէռ Նորատունկեան